

Limba română în comunitatea catolică Valea Seacă din județul Bacău

Petronela SAVIN

I. Schiță biografică a unei comunități catolice

Satul Valea Seacă se află în sudul comunei Nicolae Bălcescu, în bazinul mijlociu al pârâului cu același nume, la circa 10 kilometri sud-vest de Bacău și la 2,5 kilometri de satul reședință de comună, reunind între limitele sale cătunele Florești, Albeni, Frăsinoasa și Rujinca.

Ca atestare istorică, Valea Seacă este unul dintre cele mai vechi sate catolice din Moldova, fiind înscris în documente la 20 iunie 1453, când Alexandru-Voievod a întărit uric de proprietate lui Mihail Logofăt asupra acestei așezări¹.

Afirmarea Bacăului ca târg, atestat la 6 octombrie 1408, presupunea existența în împrejurimile sale a unor sate care să susțină viața economică a reședinței de ocol domnesc și de ținut. De-a lungul secolelor al XV-lea – al XVIII-lea, zece sate din jurul Bacăului au îndeplinit funcția de sate de ocol, printre care și satul Valea Seacă.

Prima menționare clară și indiscutabilă a existenței catolicilor în această așezare aparține episcopului Zamoiski, care, în 1640, a precizat că la Valea Seacă erau trei case populate de catolici, iar la Pașcani se aflau doar patru².

În timpul domniei lui Ștefăniță Lupu (1659–1661), satul Valea Seacă este dăruit de acesta căpitanului de lefegii Voicechowschi pentru faptele sale de armă. Acesta nu poate stăpâni satul și la 28 februarie 1661 îl vinde împreună cu „heleşteu, fânaț, pământuri în țarină, viile de la Albeni, Bălțata, câmp și pădure” noului proprietar, Iordache Cantacuzino, mare vistier, care a plătit toate acestea cu „400 de taleri bătuți”³.

În primele decenii ale secolului al XVIII-lea satul Valea Seacă împreună cu alte numeroase sate și moșii se află în stăpânirea lui Antioh Cantemir. Ioniță Cantemir, beizadea, cel mai mare dintre cei patru copii ai lui Antioh Cantemir, neavând urmași, le lasă satul surorii sale, Anița, și cumnatului său, Toader Palade, mare vistier. La moartea lui Teodor Palade (1775), satul și moșia trec în posesia lui Constantin Palade, paharnic. Noul stăpân este consemnat ca proprietar al satului și la începutul secolului al XIX-lea, când ajunsese la rangul de hatman.

Giovanni Hrisostomul, în raportul său din 9 aprilie 1762, arăta că populația catolică era formată din 248 persoane și trăia în 53 de case; așezarea a fost numită „Valesacca”⁴.

În anul 1774, Valea Seacă este menționată ca făcând parte din ocolul Bistrița de Jos, situație care se regăsește și în anii 1803 și 1815.

¹ *Catalogul documentelor moldovenești* din Arhiva Istorică Centrală a Statului, vol. III, nr. 647, p.37.

² Arhiva S.C.P.F., fond S.O.C.G., vol. 139, f. 357, 358.

³ *Catalogul documentelor moldovenești*, op. cit., p.151.

⁴ Arhiva S.C.P.F., fond S.R.C., *Moldova*, vol. IV, foile 8-18.

Odată cu organizarea centrului parohial Valea Seacă (1780-1781), documentele create de către misionarii catolici completează informațiile despre locuitorii comunității.

În cursul anului 1803 a fost întocmit *Status animarum parochiae Valisacensis*, în care au fost înscrși capii de familie, soțiile și copiii acestora, folosindu-se grafia românească (Orban, Cioban, Cetheraș, Cherecheș, Farcaș, Jacetă, Petru, Cosan, Benche, Ciorar, Patras, Benedich, Panzir, Doboș, Duma, Roca, Timar, Jitar etc.). În registrul matricol din 1805 apar numele de familii în scriere maghiară (Tónku, Bósta, Bánka)⁵. În 1814 sunt atestate formele „Volszoke, Volszoka” pentru toponimul *Valea Seacă*, iar în scrisoarea din 1839 a misionarului Alexander Papp este înregistrată denumirea satului ca *Bogdanfalvo*. Grafia românească re apare în documente începând cu 1859, sub administrația misionarului Ludovicus Rossi.

Un moment important în istoria comunității îl constituie anul 1864, când, prin reforma agrară a domnitorului Al. I. Cuza, vor fi împroprietăriți 431 de locuitori.

În anul 1874, Antonius Maria Graselli, vicar apostolic, a întocmit și prezentat Propagandei *FIDE* raportul privind starea misiunilor, afirmând că în Valea Seacă erau 1731 de credincioși care vorbesc limbile română și maghiară⁶.

În urma Primului Război Mondial, moșia Valea Seacă, cu suprafața de 2394,4 hectare, proprietate a prințului Günter Schömberg Waldenburg, a fost supusă exproprierii. Pe terenurile preluate s-au așezat oameni de credință catolică din satul Valea Seacă și din alte așezări. În aceste condiții s-a format satul nou, inițial numit *Ferdinand*, iar din 1948, *Nicolae Bălcescu*, actuala reședință de comună.

Consfințită în documentele medievale încă de la 20 iunie 1453, așezarea Valea Seacă a cunoscut o evoluție demografică continuă. De la mijlocul secolului al XVII-lea, când a fost înscrisă în documente prezența catolică, și până astăzi, s-a realizat o creștere demografică continuă, înregistrându-se în 2002 peste 2300 locuitori, majoritatea de religie catolică.

În prezent, satul Valea Seacă dovedește un proces rapid de dezvoltare, fiind marcat sub aspect economic de vecinătatea sa cu municipiul Bacău. Acest fapt se reflectă în profilul activităților economice ale satului, în situația și mobilitatea forței de muncă.

Un „atu geografic” foarte important îl constituie situarea așezării la 2,5 kilometri de axa de comunicație a Văii Siretului, satul fiind racordat la drumul național de importanță europeană E85 și la linia magistrală de cale ferată Suceava-Focșani. Această axă de comunicație este cunoscută încă din evul mediu, când reprezenta un nod de intersecție a celor mai cunoscute drumuri comerciale din partea central-vestică a Moldovei, „drumul sării” care venea de la Târgul-Ocna peste Culmea Pietricicăi, „drumul păcurii” de la Moinești prin Valea Trebeșului, „drumul Oituzului”, menționat în documente și ca drum al Brașovului sau „drumul de jos”. Aceste drumuri au jucat un rol deosebit de important în istoria satului începând cu așezarea locuitorilor și continuând cu dezvoltarea economică.

Cea mai mare parte a forței de muncă a localității se concentrează în municipiul Bacău, atelierele de industrie locală având o reprezentare restrânsă. În Valea Seacă există două școli generale, un dispensar, un cămin cultural. Un rol important în viața

⁵ Arhivele Naționale Bacău, Fond Parohia Valea Seacă, Dosar 2 / 1805, foile 2-3.

⁶ Arhiva S.C.P.F., fond S.R.C., Moldova, vol. XII, f. 546.

comunității îl are biserica catolică, care organizează programe proprii de asistență socială și educativă. Tinerii urmează licee în municipiul Bacău, continuându-și studiile superioare în același oraș sau în Iași și București.

Sub raportul culturii materiale, se înregistrează în comunitate două tendințe: una de conservare a valorilor etnografice tradiționale, iar o alta de sincronizare cu schimbările impuse de modernitate. Costumul popular, arhitectura tradițională a caselor, elementele din registrul gospodăresc, pirostriile, ceaunul de mămăligă, masa rotundă cu trei picioare, războiul de țesut, lavițele acoperite cu lăicere, lada de zestre dovedesc o forță de conservare a tradiției nealterată de trecerea timpului. Pe de altă parte, urbanismul și-a pus amprenta asupra gustului generației tinere, influențându-i modul de viață și sistemul de valori.

În privința limbii vorbite, localitatea Valea Seacă se încadrează alături de sate precum Nicolae Bălcescu, Lespezi, Valea Mare, Fărăoani, Cleja, Galbeni, Gioseni, Luizi-Călugara, Pustiana, Ploscuțeni în grupul sudic al localităților catolice, care vorbesc pe lângă limba română, graiul ceangăiesc, amestec de elemente maghiare și românești. Tendințele manifestate la nivelul culturii materiale se reflectă și în limbă; graiul matern și limba română sunt folosite alternativ în funcție de contextele sociale. Modernizarea societății, acțiunea instituțiilor de stat, extinderea televiziunii determină generațiile tinere să prefere limba română, în detrimentul graiului matern.

În aceste condiții, arealul lingvistic al comunității Valea Seacă este un spațiu al intersecțiilor care generează fapte de limbă interesante pentru un studiu științific asupra bilingvismului.

Privit pe linia devenirii istorice și în raportare continuă la prezent, satul Valea Seacă se încadrează în structura tipică a comunităților catolice definite prin conservatorism material și autodeterminare culturală.

II. Precizări metodologice

Lingvistica modernă, în special prin lucrările lui V. Thompson și P. Kretschmer, pe de o parte, și ale lui Vossler și ale altor lingviști, pe de altă parte, a ajuns să considere limba inseparabilă de istoria politică și culturală, ca aspect al istoriei spirituale sau mai mult chiar, ca un aspect al spiritului uman, realizată din punct de vedere lingvistic, pe baza materialului de cercetare pe care ni-l oferă limbile.

Pentru a se constitui în mijloc al valorificării acestui fond colectiv, studiul dialectal este coroborat cu câștigurile din domeniul teoriei limbii și cu punctele de vedere pe care le propun antropologia, sociologia și psihologia în zonele de interferență cu lingvistica, dintr-o perspectivă nu numai critică, ci și recuperatoare. În cercetarea lingvistică românească o asemenea deschidere a interpretării faptelor de limbă și de vorbire s-a conturat în special în primele decenii ale acestui secol, pe măsura înțelegerii importanței perspectivei interdisciplinare, imperativ căruia O. Densușianu i-a dat, în epocă, una dintre cele mai pregnante formulări.

Având drept scop înregistrarea varietății idiomatice în vederea formulării de deducții asupra modului în care funcționează, se constituie și se modifică tradițiile lingvistice⁷, dialectologia, ca orice știință de graniță, se confruntă cu probleme metodologice.

⁷ Eugenio Coșeriu, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Editura „Echinox”, 1995, p. 56.

Ancheta dialectală, de pildă, modalitate de investigare care a stat la baza recoltării materialului inclus în atlasele lingvistice, ridică semne de întrebare în ceea ce privește modul în care este cules materialul. Faptele de limbă nu sunt „recoltate” sau „prelevate” din comunicarea uzuală, „normală”, ci sunt „provocate”. Orice vorbitor are o competență lingvistică de natură tehnică, o cunoaștere sigură, dar intuitivă, el știe „cum se spune” și „de ce se spune”, explicate prin faptul că „așa se spune”. Solicitându-i performanța pe terenul mai multor limbi „funcționale”, punându-l în situația de a comenta felul cum vorbește, subiectul este constrâns la epistemologie, care este de fapt meseria lingvistului, preocupat de justificarea istorică și sistematică a normelor.

Din aceste considerente, ancheta dialectală, ca metodă de investigație a dialectologiei moderne, trebuie subordonată principiului perceperii integratoare a faptului lingvistic. În condițiile utilizării chestionarului, o modalitate convenabilă este aceea a situării demersului dialectologic în „strategia” comunicării obișnuite, structurile lingvistice să vizeze cunoștințele despre lucruri, obiecte, practici ale locului, plasându-se astfel în domeniul etnolingvisticii.

Dialectologia modernă propune interviul ca metodă complementară de investigație dialectală, prin structura sa comunicațională înlăturând carențele anchetei dialectale de tip traducere⁸. Această metodă impune orientarea intereselor de cercetare către înregistrarea de texte având ca obiectiv de prim-plan conversația propriu-zisă, iar drept criteriu principal de apreciere a datelor, naturalețea. Ea oferă posibilitatea perceperii globale a faptului de limbă, prin situarea acestuia în contextul comunicării.

Demersul lingvistic al acestei lucrări a coroborat datele anchetei dialectale alcătuite pe baza chestionarului Noului Atlas Lingvistic Român și a Atlasului Moldovenesc Ceangău (*A Moldvai csango nyelvjaras atlasza*) cu informațiile obținute în urma utilizării interviului dialectal. Chiar dacă obiectul cercetării este graiul românesc al comunității catolice Valea Seacă, anumite investigații adiacente, ce privesc dialectul ceangăiesc, au fost inevitabile.

Studiul nostru încearcă să desemneze linia ideală care cuprinde actele lingvistice românești specifice comunității Valea Seacă, insistând asupra particularităților generate de bilingvism.

Lista informatorilor:

1. Budău Bernadeta, 68 ani, născută în satul Valea Seacă. A absolvit patru clase primare. Nu citește ziare sau reviste.
2. Budău Mihai, 84 de ani, născut în Valea Seacă. A absolvit cinci clase, a fost lemnar. Citește diverse cărți, ascultă radioul.
3. Tancău Cecilia, 67 de ani, născută în satul Valea Seacă. Nu a absolvit nici o clasă primară. Nu citește, se uită la televizor.
4. Panțiru Victoria, 71 de ani, născută în satul Valea Seacă. A absolvit patru clase primare. Citește cărți de rugăciuni, se uită la televizor.
5. Budău Maria, 81 de ani, născută în satul Valea Seacă. A absolvit opt clase. Nu citește ziare sau reviste.
6. Ghiurca Maria, 59 de ani, născută în satul Valea Seacă. A absolvit șase clase primare. Se uită la televizor, ascultă radioul, citește cărți de rugăciuni.

⁸ Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Ion-Horia Bârleanu, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Iași, Editura Academiei Române, 1997, p.46.

7. Pal Cristina, 31 de ani, născută în satul Valea Seacă. A absolvit zece clase și Scoala Profesională de Prelucrare a Lemnului Comănești. Citește reviste, cărți, se uită la televizor.

8. Beța Lucica, 30 de ani, născută în satul Valea Seacă. A absolvit Școala Profesională Comercială din Bacău. Citește reviste, se uită la televizor.

9. Beța Alexandra, 9 ani, născută în satul Valea Seacă. Este în clasa a II-a. Citește cărți de povești, se uită la televizor.

III. Particularități dialectale ale graiului din Valea Seacă

III.1. Nivelul fonetic

Graiul românesc al comunității Valea Seacă conservă particularități fonetice ale subdialectului moldovenesc, înregistrând în aceeași măsură caracteristici specifice, posibile consecințe ale evoluției în contextul bilingvismului.

III.1.1. Accentul

În general, în graiul locuitorilor din Valea Seacă se păstrează poziția accentului din limba literară.

Se înregistrează însă cazuri de deplasare a accentului pe prima silabă (*căpiță, ócol, dúminică, cénușe, Dănuț, Bírou, Ándrei*) și situații de creștere a forței de accentuare prin prelungirea vocalelor (*aruñcăt, ūnu, sîngur, fāta, Āna, scāun, pōt, bāltă, skimbāt, tōt, uscāt, nōstru, grājđ*). Ambele fenomene se datorează bilingvismului. În graiul ceangăiesc accentul este plasat pe prima silabă. Ancheta realizată pe baza Atlasului Lingvistic Ceangău a arătat că majoritatea cuvintelor de origine românească din graiul ceangăiesc al comunității au suferit deplasarea accentului pe prima silabă (**zŭrnal, *kípărus, *hógag, *dégetăr, *cózuc, *cózonac, *mǎligo, *cǎldar^l, *bātoz, *ŭrluială, *pikocă, *pǎlăgică, *hōrbuz, *bōstan, *fērar, *uólar, *cózocar*; notăm cu * cuvinte ale graiului ceangăiesc, înregistrate în punctul Valea Seacă și transcrise în sistem fonetic românesc).

Transferul accentului pe prima silabă în graiul românesc este consecința unei „deprinderi de articulare” din graiul ceangăiesc. Aceluiași fapt i se datorează și prelungirea vocalelor, consecință a accentului mai puternic al graiului matern; energia vocalică obținută prin prelungire asigură creșterea intensității accentului.

III.1.2. Sistemul vocalic

Particularitățile la nivelul sistemului vocalic sunt consecința subordonării graiului la subdialectul moldovenesc și a influenței idiomului ceangăiesc.

A accentuat, în cele mai multe cazuri, se pronunță ca în limba literară (*ĉocánⁱ, fînăt, brázďă, pădurár*). Comportă transformări de natură dialectală în situația trecerii la *e* accentuat sub influența lui *i* din diftongul *ia* (*băiát > băiét, tăiát > tăiét*).

A accentuat prezintă un caz special de închidere, cu rostire ușor posterioară în exemple precum *ăltfel, legăt, mǎma*, fapt datorat bilingvismului. Graiul ceangăiesc conservă această realitate fonetică, *ă*, ca formă adaptată, corespondentă lui *â* maghiar (vocală posterioară cu cea mai mare deschidere), transferul în cuvinte de origine românească (*mómucă, ŭrluială, pikocă, dălta, țigancă, bǎrză* etc.) dovedind importanța deprinderii de articulare.

În arealul investigat, *a neaccentuat* suferă uneori modificări de timbru și manifestă o tendință de închidere; în poziție mediană devine *ă* (*sălătă, hǎrbuj, repǎrăt, Mǎrtín*).

A neaccentuat în poziție finală își păstrează în general forma din limba literară (căpiță, movilă, sălătă, țelină, mostică, iapă, cuajă, fircă), rareori se schimbă la **â** ca în subdialectul moldovenesc (cúclă, treábă, urmă, afără, livádă).

Trecerea lui *e accentuat* după consoane dure la **ă** (pătrunjăl, tărê, treizăc, lăsátu sâcului) nu e o regulă. Pronunțarea dură a consoanelor **s, z, ș, j, ț** nu revendică neapărat vocale din seria centrală (urziesc, leziér, înșelá).

O situație specială o reprezintă deschiderea lui *e accentuat* la **e** (biet'e, vérd'ie, mére, véd'e) în condițiile influenței dialectului ceangăiesc care are în sistemul vocalic un **e** cu deschidere mare (*lieț, *siec-scaun, *biéte, *vatieli¹-suveică, *láviel-frunză etc.).

E neaccentuat dovedește o relativă consecvență în închiderea la **î** și **i**, indiferent de poziție: **e** aton final (frūzi, dúari, cîți, fiméili, fiecări, puáli, medicaméni, distúii), **e** medial protonic (diș'tept, fiméili, vinít, Viruána, într-ativăr, okilári, imidiát, distúii), **e** medial posttonic (pún im, uámin¹, cînipá, ca ir), **e** din cuvintele neaccentuate (di, pi, pisti).

În spațiul anchetat regimul *vocalei i* este același ca în limba literară, înregistrându-se doar câteva exemple de velarizare prin trecere la **î** (căpățin¹, zîce, fîn'ém).

I final asilabic este deseori eliminat datorită pronunțării dure a anumitor consoane care nu admit vocale palatale (pánúș, v-aț, cât, avéț, druméț, bogát, acéaș, toț, cînț, știț, fraț, coș, cămés', băiéț).

În dinamica vocalelor, *palatala o* are poziția cea mai stabilă. Singura transformare întâlnită e consecința bilingvismului. Se înregistrează deschiderea la **o** în cuvinte precum: ou, colóri, frumós, nu pot, flor¹. În graiul ceangăiesc al comunității investigate orice **o** accentuat este deschis (*bóstan, *cóbola-iapă, *ol'mo-miere, *cózocar, *vógguzgân-cârțiță, *hólotosház-casa cu mortul, *póro-bani, *sácolo-barba lui, *iotodic-joc, *móstohotavir-frate vitreg, *cózonăc, *cóvas-pietros).

În privința *fenomenelor vocalice* se constată trăsături specifice subdialectului moldovenesc și particularități legate de condițiile lingvistice caracteristice punctului anchetat.

Căderea lui i după **î** accentuat în cuvinte precum mîn'e, mîn'ile, pîn'i dovedește încadrarea într-o tendință specifică întregului teritoriu dacoromân.

Monoftongări de la **ea** la **a** (țávă, urzálă) sau de la **oa** la **o** (dor, vólu), precum și *evitări ale hiatului* prin elidare (aspectós) sunt realități fonetice de largă răspândire în zona Moldovei.

Succedarea a două fenomene fonetice ca în cazul cuvântului *trebui*, *monoftongarea* (ie > i) și *sinereza* (u-i > ui) determină crearea unei structuri de maximă concentrare fonică.

Un fenomen specific graiului comunității este deschiderea vocalelor, rezultat al monoftongării : diftongul **ie** trece la **e** (pept, péle, préten, mére, férar), diftongul **ua** devine **o** (nop'te, valóre), **ea** – **e** (aič'e, atúce).

Tendința de *diftongare*, prezentă în toate graiurile dacoromâne⁹ este evidentă la nivelul teritoriului anchetat. Diftongarea lui **e** în **ie** este frecvent înregistrată atât sub accent, cât și în poziție neaccentuată (vierz, piépen¹, lieg, urziesc, romîn'iește, aș'tiept,

⁹ Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p. 134.

Bernadîeta, mieu, tie, bisierică, pu'iem, vorbiéște, beziér, vérdie, n'iégru, țin'iem, Albién', mod'iel, pierét, pie, știergár, ș'erviet).

Diftongări cu reprezentare mai restrânsă sunt cele de tipul **o** în **io** (*cup'tiór*), **o** în **ua** (*Viruána*), **e** în **ea** (*obseárvă*).

III.1.3. Sistemul consonantic

Sistemul consonantic al punctului investigat reprezintă nivelul la care graiul localității se îndepărtează cel mai mult de subdialectul moldovenesc.

Materialul înregistrat dovedește lipsa stadiilor finale de palatalizare **k**, **g**, **n** pentru labialele **p**, **b**, **m** (*pept, piçór, péle, bín'e, vorbeáscă, mére*) și **ș**, **z** pentru fricativele **f**, **v** (*ferar, vite*).

Africatele **č**, **ğ** nu sunt fricativizate ca în subdialectul moldovenesc la **ș**, **z** (consoane alveo-palatale, cu rostire ușor posterioară), ci au aceeași formă ca în limba standard (*čocán', čele, nič, mierğ, gluğ*).

Ceea ce este caracteristic graiului românesc din Valea Seacă este palatalizarea dentalelor **n**, **d**, **t** în timbru vocalic palatal. Stadiul de realizare este oclusiv prepalatal (*pún'e, romín'ieș'te, bín'e, mín'e, mîn'e, bun'ica, spun'ia, n'imica, n'iégru, mîn'ica, uámin', sán'ia, brun'ietă, n'epót, vin'it, bătrîn'ేశ't, cucuán'e, tuát'e, vít'e, fét'ele, sún'teț, părínt'iele, pu'iem, cúr'te, înainte, bé'tele, sín'tem, cár'te, fét'e, tin'ere, t'e-ai, aș'teptá, pieriet'e, plu'té, am ín'tins, d'epár'te, d'escínt'eče, túnd'em, d'e lóc, d'ín nóu, dá'd'iam, grád'ina, d'ioká't, d'efilát, vérd'e, d'eosebit*).

Se înregistrează în vorbirea informatoarelor neșcolarizate un **ș** cu nuanță palatală, muiată (*ș'i, aș'teptá, camáș'ă, ieș'te*) care uneori devine **s** (*știț, respíns', cămăsă, rósu, săzátuáre, albástri, asá, násii, apési, stergár, serviét, si-ácuma*). Există și fenomenul invers, înlocuirea dentalei mixte **s** cu prepalatala **ș** (*ieș'te, améș'tice*).

Același fenomen de trecere de la o consoană palatală către corespondenta dentală se petrece și în cazul perechii **j-z** (*páziște, berzár, mizločie, arenzát, mizlocu*).

Această rostire siflantă ($\text{ș} > \text{s}$, $\text{j} > \text{z}$) care acum se aude răzleț doar la femeile în vârstă neșcolarizate era o normă a graiului acestei comunități. Graiul siflant, altădată extins în Transilvania de sud-vest, în Banat și nord-vestul Olteniei¹⁰, atestat toponimic în secolul al XIV-lea¹¹, apare în 1646 în numele unor locuitori din Valea Seacă (Cozocar, Kozan)¹². Această rostire este prezentă astăzi mai ales în graiul ceangăiesc al comunității.

III.1.4. Probleme de sintaxă fonetică

Fenomenele fonetice investigate reprezintă realități lingvistice ce depășesc arealul anchetat. Reprezentative sunt asimilarea vocalică (*deréctor, deréçtie*) și consonantică (*mușunói, trandrafir*), disimilarea parțială (*blutár, măčegái*) și totală (*genúk, ingenukát, cočentrát*), metateza (*perelináj*).

III.2. Nivelul morfologic

Morfologia și fonetica sunt două compartimente ale limbii care se intersectează, prilejuind apariția unor structuri lingvistice de frontieră. O serie de transformări

¹⁰ Iosif Petru M. Pal, *Originea catolicilor din Moldova și franciscanii, păstorii lor de veacuri*, Săbăoani – Roman, Tipografia „Serafica”, 1942, p. 80.

¹¹ Mircea Borcilă, *Un fenomen fonetic dialectal: rostirea lui ș ca s și a lui j ca z în graiurile dacoromâne. Răspândirea și situația actuală a fenomenului*, în „Cercetări de lingvistică”, anul X, 1965, nr. 2, p. 269.

¹² V.A. Urechilă, *Codex Bandinus*, apud Dumitru Mărtinaș, *Originea ceangăilor din Moldova*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 63.

considerate ca aparținând domeniului morfologiei sunt, de fapt, consecințe morfologice ale transformărilor fonetice, „anumite forme gramaticale sunt tot atât de interesante și în orice caz la fel de caracteristice ca și cele fonetice, mai exact spus sunt produsul unor modificări de sunete, având numai valoare sau semnificație morfologică”¹³.

Ne propunem să analizăm pentru acest nivel elementele morfologice de specificitate ale punctului anchetat.

III.2.1. Substantivul

În graiul satului Valea Seacă genul substantivului nu prezintă abateri de la limba literară.

Categoria numărului dovedește particularități ce sunt consecințe ale transformărilor fonetice: neutralizarea opoziției singular/plural în cazul substantivelor feminine ce-și schimbă desinența de plural **-e** în **-ă** (*căruță, frunză*) și pierderea desinenței de plural înaintea unei consoane dure pentru substantivele masculine terminate în **-i** (*piereț, fraț, băieț*).

Categoria gramaticală care dovedește particularități specifice zonei este cazul.

Pentru genitiv, substantivele, indiferent de gen sau număr, primesc articolul proclitic **lui** („*împotriva lui părintele Caităr*”, „*al lui soră-mea*”, „*casa lui părinții mei*”, „*doamna lui Ramona*”). Dacă substantivul este precedat de un determinat, genitivul se realizează cu prepoziția **la** („*căi la acei bogaț sunt grași*”, „*casa la aia mai harnică e curată*”).

Dativul la substantivele comune și proprii este redat prin acuzativ cu prepoziția **la** („*dau la tatăl*”, „*spun la copii*”, „*spun la această femeie*”, „*arăt la drumeț*”, „*dau la vecină*”, „*seamănă la taică-său*”).

III.2.2. Articolul

Pe lângă utilizarea generalizată a articolului proclitic **lui** pentru cazurile oblice, de notat este tendința de articulare nemotivată („*dau la tatăl*”, „*văd pe fata*”, „*a ajuns la mirele*”, „*în aceasta zi*”). Acest fapt este o consecință a bilingvismului. În graiul ceangăiesc substantivele precedate de prepoziții sunt articulate.

Articolul posesiv genitival are forma invariabilă **a**, ca de altfel în întreaga Moldovă: *a fetii* (al fetei), *a mei* (ale mele), *a noastre* (ai noștri), *a ciobanului* (ai ciobanului), *a stăpânului* (ai stăpânului). După opinia lui Iorgu Iordan, informatorii „își dau bine seama de dificultățile acestea și, atunci, ca să le evite, simplifică lucrurile, folosesc o formă unică **a**, care-i cea mai ștearsă ca aspect morfologic și de aceea angajează mai puțin pe cel ce o întrebuințează”¹⁴.

III.2.3. Adjectivul

În punctul cercetat, deseori adjectivul, indiferent de origine, se caracterizează prin absența desinențelor pentru gen și număr, fapt ce determină neutralizarea opoziției feminin / masculin, singular / plural („*ciocani legat*”, „*iapă sur*”, „*prasina al doilea*”, „*fata sărac*”, „*ea a fost mai bătrân*”, „*aceeași meniu*”, „*rămasă mai frumos*”, „*fetiți d-ăștia*”). Cauza acestui fenomen este deprinderea morfologică creată datorită structurilor din graiul ceangăiesc care nu prezintă pentru atributul adjectival acord de număr și gen.

¹³ Iorgu Iordan, *Graiul putnean*, în „Etnos”, Focșani, 1941, nr. 1, p. 97.

¹⁴ Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Iași, Institutul de Arte Grafice Alexandru Tereș, 1943, p. 103.

III.2.4. Pronumele

Pronumele personal nu prezintă deosebiri față de limba literară, cu excepția particularităților fonetice.

Pronumele posesive sunt folosite deseori fără a se ține seama de genul sau numărul obiectelor posedate : *ai mei* (ale mele), *a nostru* (a noastră), *a noștri* (ale noastre).

Inexistența în dialectul ceangăiesc a unei forme analitice care să indice posesia (realizată prin sufixe), precum și lipsa formelor de gen și număr pentru adjective determină în graiul românesc alegeri neadecvate ale formelor analitice ce indică posesia.

În cazul pronumelor demonstrative, se ivesc de asemenea situații de utilizare a unei forme nediferențiate pentru feminin și masculin (*mânicile ăștia*, *fetiți d-ăștia*, *melană d-ășta*, *cârpă d-ășta*, *d-ășta fată*).

De remarcat este utilizarea formei prescurtate a pronumelui demonstrativ **a** („*Casa-i mai curată a la a care-i mai așa ș-așa*”).

III.2.5. Numeralul

Dintre numerele cardinale relevăm câteva forme reprezentative pentru ilustrarea tendinței de simplificare: *șaișpe*, *doușcinci*, *șapțișapți*, *opșpi*.

Numeralul ordinal se formează cu articolul invariabil **a**: *a doilea*, *a triia*, *a nouălea*.

III.2.6. Verbul

Formele pe care le au timpurile verbelor sunt apropiate de cele ale limbii standard, diferențele fiind deseori de ordin fonetic.

Perfectul compus se formează la persoana a III-a singular și plural cu ajutorul lui **o** (*o fost dus*, *o făcut*, *o vrut*). Această formă a flexiunii verbale la perfect compus separă subdialectul moldovenesc de cel muntenesc.

Materialul dialectal investigat înregistrează situații în care vorbitorii renunță la auxiliare sau verbe copulative, creându-se impresia unei exprimări eliptice („*făcut primprejur cu niegrusî pe urmă*, *pus bezier*, *ășta pânză țesut de noi*”).

III.2.7. Adverbul

Adverbul are forme apropiate de limba literară, deosebindu-se doar prin aspectul fonetic (*az*, *aice*, *atuncea*, *afară*, *dor*, *acu*, *numa*, *cân*, *așă*).

III.2.8. Prepoziția

Prepozițiile **de**, **pe**, **peste**, **fără** se supun transformărilor fonetice specifice subdialectului moldovenesc, devenind *di*, *pi*, *piste*, *fârî*.

Analiza textelor dialectale ilustrează cazuri de absență a prepozițiilor în construcții cu regim prepozițional strict („*io ieram trei săptămâni*”, „*bunicul meu a fost opt fraț*”, „*vreo cinci ori*”, „*unu, mergeam io cu caii*”, „*cari vrieț o dau*”, „*am luat tatu lor*”, „*copila mea trimit la Bacău*”). Acest fenomen ar putea fi consecința unei deprinderi morfologice. Graiul ceangăiesc nu cunoaște forme analitice pentru prepoziții, ele apar sub forma sufixelor.

III.2.9. Conjuncția

De remarcat la nivelul acestei părți de vorbire este inconsecvența aspectului fonetic. Forme literare precum **și**, **că**, **ca să**, **dacă**, alternează cu forme corespondente supuse transformărilor fonetice (*șî*, *dacî*, *cî*, *ca sî*).

III.2.10. Interjecția

În localitatea anchetată am notat forme interjecționale cu răspândire pe întreg teritoriul moldovenesc: *hăli* (pentru alungat găinile), *boci* (pentru chemat bobocii) și forme specifice spațiului investigat: *hășchi*, *has* (pentru alungat găinile).

III.3. Nivelul sintactic

III.3.1. Acordul

După cum am atras atenția și în cadrul nivelului morfologic, acordul în gen și număr al atributului adjectival cu substantivul determinat este deseori ignorat („*trei căpățâni de usturoi liegat să fie de leac*”, „*la fiete când ierau îmbrăcat*”, „*cămeșa cel mai frumos*”, „*sântem deocheat*”, „*bunica mea o fost dus la direcția școlii*”).

Acordul dintre subiect și predicat nu este întotdeauna sesizat („*oamenii care nu era mulțumiți*”, „*cânta fetele*”, „*cânta băieții*”).

III.3.2. Complementele reluate sau anticipate

De cele mai multe ori, în construcțiile ce cuprind complemente directe sau indirecte redate explicit nu se folosesc forme reluate sau anticipate exprimate prin pronume („*ca să usuce fânul*”, „*am luat tatu lor*”, „*copila mea trimit la Bacău*”, „*fota îmbracăăștia mai tineri*”, „*toți zăce că seamănă mie*”).

Chiar nereluate explicit, unele complemente exprimate prin pronume, forme neaccentuate sunt evitate („*care pune să nu deie jos*”, „*s-a făcut o rană la deget*”, „*ca să îmbrace să nu-i fie frig*”, „*liegam cu brâu*”, „*liegam cu bârnețu*”).

Această realitate sintactică este rezultatul influenței structurilor graiului ceangăiesc, care nu posedă forme de reluare sau anticipare a complementelor.

III.3.3. Topica

În localitatea investigată se înregistrează construcții a căror topică diferă de cea a limbii literare („*cel mai băiat diștept*”, „*dacă io copila mea, trimit la Bacău*”, „*catrințele face fiecare pentru iel*”, „*o luat d-ăsta fotă, de-ăsta cămeș cosute*”, „*toț vroia să vie la mine să vorbească*”).

Bilingvismul poate constitui, de asemenea, o cauză a acestor particularități.

III.4. Nivelul lexical

Ancheta întreprinsă a demonstrat că cea mai mare parte a cuvintelor pe care le-am înregistrat sunt elemente întâlnite într-o arie mai largă a teritoriului de grai moldovenesc. R. Todoran afirma că „cuvintele caracteristice pentru un dialect apar relativ rar. Adesea citim pagini întregi din toate dialectele fără să întâlnim vreun cuvânt din cele relevate drept caracteristice pentru sensul lor”¹⁵.

O formă lexicală de remarcat, specifică punctului investigat, provenită din latina populară și dispărută din româna comună, este **liir**, **lirica** cu sensul de „cumnat”. Păstrarea acestui lexem evidențiază o trăsătură a mediilor bilingve, conservatorismul lingvistic.

Graiul românesc al locuitorilor din Valea Seacă se îmbogățește permanent cu elemente lexicale noi datorită efortului de sincronizare la realitățile modernității. Televiziunea, radioul, presa sunt principalele mijloace de întărire a fondului neologic al limbii. Investigațiile dialectale au demonstrat că inovațiile de limbă se înregistrează cu precădere la informatorii tineri, generația matură dovedind conservatorism lingvistic.

¹⁵ Romulus Todoran, *Cu privire la repartitia graiurilor dacoromâne*, în „Limba română”, anul IV, 1956, nr. 2, p. 38 – 40.

Forme neologice precum *adolescent, defilat, batoză, sistem, aperitiv, jupă* se întâlnesc sporadic la această categorie de vârstă.

III.5. Antroponime și toponime

Nume de botez

Punctul investigat dovedește un registru variat de elemente antroponimice.

Formele de largă circulație (Andrei, Alexandra, Ana, Bogdan, Cristina, Ciprian, Daniel, Dumitru, Gheorghe, Gabriel, Ioan, Irimia, Lenuța, Mihaela, Maria, Mihai, Petrică, Roxana, Ștefan, Vasile) alternează cu elemente cu un grad mai mare de specificitate (Antonina, Agneza, Bernadin, Brigita, Carmel, Celestin, Eustina, Ferent, Francisc, Genoveva, Martin, Iacinta, Regina, Tereza, Varvara).

De remarcat este frecvența numelor de origine hagiografică. Influența bisericii catolice este evidentă. Nume precum Anton, Augustin, Bernard, Emanuel, Francisc, Martin, Ieronim, Irimia, Tereza dovedesc menținerea credinței în puterea binefăcătoare a numelor biblice.

În ciuda conservatorismului specific comunităților catolice, în ultima perioadă se înregistrează o tendință novatoare în alegerea numelor de botez. Sunt preferate nume precum Andreea, Anca, Alina, Bianca, Claudiu, Mădălina, Marius, Liviu, Leonard, Lidia, Ovidiu, Roxana, Sergiu.

În aceeași tendință se încadrează și moda prenumelor duble (Cristian- Claudiu, Daniela-Florentina, Roxana-Maricica, Mihai-Alexandru, Ioana-Liliana, Liviu-Andrei). Al. Graur consideră că apariția unui al doilea nume a avut la bază nevoia de diferențiere¹⁶.

Hipocoristice și diminutive

Formele diminutive și hipocoristice ale numelor de botez marchează deschiderea și apropierea față de cel numit.

Hipocoristicile cu cea mai mare frecvență în punctul studiat sunt cele create prin suprimarea sfârșitului de nume (Maria > Mari, Lucia > Luci, Cătălin > Cătă, Claudiu > Clau, Dănuț > Dănu, Mădălina > Mădă, Mihaela > Miha, Roxana > Roxa). Există însă cazuri și de suprimare a începutului (Alexandru > Sandu, Elisaveta > Veta, Lenuța > Nuța, Nicolae > Culai, Ștefănică > Fănică, Ionel > Nelu).

Hipocoristicile își capătă coloratura mângâietoare prin raportare la numele complete, solemne, oficiale.

O tendință diferită, dar cu efecte similare, este aceea de a forma diminutive de la numele de persoane. Este diferită deoarece se operează la lungirea și nu la scurtarea numelor și cu rezultat asemănător deoarece vizează aceeași impresie de afectivitate.

În localitatea Valea Seacă diminutivele prenumelor dovedesc o mare varietate: **-el** (Ionel, Cristinel, Daniel, Gabriel), **-ica** (Angelica, Cristinica, Emilica, Iulica, Lucica, Monica), **-ița** (Anița, Marița, Victorița), **-uț** (Dănuț, Ștefănuț, Vlăduț), **-uța** (Anuța, Dănuța, Elenuța, Petruța).

Trebuie menționat că uneori formele hipocoristice și diminutive, pe lângă intenția de afectivitate, au scopul de a deosebi persoane care au prenume identice.

Nume de familie

¹⁶ Al. Graur, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică, 1965, p. 55.

În cazul comunităților catolice numele de persoană au avut un itinerar istoric controversat. Încă mai există dispute în privința elucidării realităților politice și religioase care au determinat inconsecvențe în formele unor nume.

Cert este că în punctul investigat, așa cum reiese și din lista prezentată, există o pondere relativ egală a numelor de origine românească și maghiară. Nume precum Ardei, Badea, Cojan, Crăciun, Ciubotaru, Ciuraru, Dogaru, Feraru, Grosu, Jitaru, Lăcătușu, Lupu, Pavel, Petre, Pușcașu, Pătrașcu sunt cu siguranță de origine română, în timp ce numele din seria care urmează sunt împrumuturi maghiare: Antal < magh. Antal, „Anton”, Andor < magh. Andor, „Andrei”, Benedic < magh. Benedek, „Benedikt”, Barta < magh. Barta, „Bartholomaeus”, Cancel < magh. kancsál, „sașiu, încrucișat”, Cherecheș < magh. kerekes, „rotar, carețaș”, Doboș < magh. doboș, „toboșar”, Farcaș < magh. farkas, „lup”, Gabor < magh. Gábor, Husar < magh. huszar, „soldat din cavaleria ungurească”, Imbrea < magh. Imre, „Emerich”, Miclăuș < magh. Miklós, „Nicolae”, Molner < magh. molnar, „morar”, Noghiu < magh. Nagy, „mare”, Pal < magh. Pál, „Paul”, Roca < magh. róka, „vulpe”, Tancău < magh. Tankó, „simplu, prost”, Tamaș(i) < magh. Tamás, „Toma”.

Un fapt interesant al fondului antroponimic anchetat îl prezintă existența unor nume duble: Pătrașc-Muzicantu, Pătrașc-Negru, Pătrașc-Lungu, Duma-Porodi, Benchea-Silvaș, Jitaru-Șel, Dogaru-Cojănel. Originea acestor formații trebuie pusă pe seama combinării nume-poreclă (16) sau, uneori, pe seama erorilor administrative.

Toponime

Albeni – parte a satului Valea Seacă situată în zona nordică.

Buchila – parte a satului situată în sud.

Cărunta – vârf cu o înălțime de 650 metri aflat în zona sud – vestică a satului.

Dealul Albenilor – deal în zona de nord – vest la poalele căruia se întind Albenii.

Dealul Dumăriei – deal situat în partea vestică.

Florești – cătun al satului.

Frăsinoasa – cătun situat la limita nordică a satului.

Rujinca – pârâu și cătun.

Satul nou – parte a satului construită după 1989.

Valea Seacă – pârâu izvorât din vârful Cărunta în bazinul căruia este așezat satul.

Concluzia acestui demers lingvistic este, așadar, că existența alături de limba română în Valea Seacă a unui grai paralel, vorbit în familie, de origine maghiară cu puternice influențe românești, numit de specialiști „grai ceangăiesc” determină crearea unui context lingvistic problematic. Există o dinamică a influențelor lingvistice care afectează inevitabil structura celor două limbi în contextul bilingvismului. Aceste influențe se manifestă la toate nivelurile limbii, inclusiv în cel al categoriilor semantice, fiecare limbă propunând un sistem de semnificare propriu. În aceeași măsură în care există o conștiință fonologică care influențează modalitatea de articulare, există și o conștiință sintactică și una semantică prin care un individ folosind o limbă diferită de a sa îi aplică acesteia construcții care lui îi sunt familiare și, pe de altă parte, interpretează cel puțin o parte din semnele pe care le întâlnește în corelație cu semnele cu care este obișnuit. Asupra acestor probleme generate de bilingvism a insistat prezentul studiu,

încercând să aducă un plus de informație în problematica lingvistică româno-ceangăiască.

Bibliografie generală

Volume

ALR SN – *Atlasul Lingvistic Român*, Serie nouă, vol. I, II, IV, VI, VII, București, Editura Academiei R.S.R., 1956 – 1972.

*** *A Moldvai csángó nyelvjárás atlasza*, Kiadja a magyar nyelvudományi tudaság, vol. I, II, Budapest, 1991.

ALRT – *Texte dialectale*, culese de Emil Petrovici, Sibiu – Leipzig, Muzeul Limbii Române, 1943.

Borcilă, Mircea, *Un fenomen fonetic dialectal: rostirea lui ș ca s și a lui j ca z în graiurile dacoromâne. Răspândirea și situația actuală a fenomenului*, în „Cercetări de lingvistică”, anul X, 1965, nr. 2, p. 269.

Caragiu – Marioțeanu, Matilda; Giosu, Ștefan; Ionescu – Ruxândoiu, Liliana; Todoran, Romulus, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977.

Cazacu, B., *Studii de dialectologie română*, București, Editura Științifică, 1966.

Charaudeau, Patrick, *Langage et discours*, Paris, Hachette Université, 1983.

Coșeriu, Eugenio, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Editura „Echinox”, 1995.

Coteanu, Ion, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, Editura Științifică, 1961.

Borcilă, Mircea, *Un fenomen fonetic dialectal: rostirea lui ș ca s și a lui j ca z în graiurile dacoromâne. Răspândirea și situația actuală a fenomenului*, în „Cercetări de lingvistică”, anul X, 1965, nr.2.

Dănilă, Ioan, *Fonetică și fonologie*, Bacău, Editura „Egal”, 2001.

Dicționarul român – maghiar, vol. I, II, Cluj, Editura Academiei R.P.R., 1964.

Ducrot, Oswald; Todorov, Tsvetan, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Editions du Seuil, 1972.

Ducrot, Oswald, *Les mots du discours*, Paris, Editions de Minuit, 1980.

Dumistrăcel, Stelian; Hreapcă, Doina; Birlădeanu, Ion – Horea, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Iași, Editura Academiei Române, 1997.

Gabor, Iosif, *Dicționarul Comunităților Catolice din Moldova*, Bacău, Editura „Conexiuni”, 1996.

Graur, Al., *Introducere în lingvistică*, București, Editura Științifică, 1965.

Graur, Al., *Nume de persoane*, București, Editura Științifică, 1965.

Ionescu – Ruxândoiu, Liliana, *Conversația : structuri și strategii*, București, Editura „ALL”, 1995.

Iordan, Iorgu, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Iordan, Iorgu, *Graiul putnean*, în „Etnos”, Focșani, 1941, nr. 1, p. 97.

Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Alexandru Terek”, 1943.

Kassai, Georges, Szende, Thomas, *Tanuljunk Magyarull!*, București, Teora, 2000.

Kerbrat – Orecchioni, Catherine, *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage*, Paris, Librairie Armand, 1980.

Mafton, Gyula, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, Editura Academiei R.P.R., 1958.

Mărtinaș, Dumitru, *Originea ceangăilor din Moldova*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.

NALR Mold. Bucov. – *Noul Atlas Lingvistic al României, Moldova și Bucovina*, vol. I, de Vasile Arvinte, Ion Nuță, Adrian Turculeț, București, Editura Academiei, 1987.

Pal, Iosif Petru M., *Originea catolicilor din Moldova și franciscanii, păstorii lor de veacuri*, Săbăoani – Roman, Tipografia „Serafica”, 1942.

Pilat, Liviu, *Comunități tăcute. Satele din parohia Săbăoani*, Bacău, Editura „Dumitru Mărtinaș”, 2002.

Rosetti, Al., *Istoria limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

Todoran, Romulus, *Cu privire la repartitia graiurilor dacoromâne*, în „Limba Română”, anul IV, 1956, nr. 2, p. 38–40.

Toma, Vasile, *Comuna Nicolae Bălcescu*, Lucrare pentru gradul I, 1997.

Zaharia, Dumitru, *Statistici ale populației catolice din Moldova, 1694 – 1697*, Bacău, Editura „Studion”, 1999.

Zsigmond Ádám, *Să învățăm corect românește*, București, Editura Științifică, 1993.

Documente

Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului, vol. III, nr. 647.

Arhivele Naționale Bacău, Fond Parohia Valea Seacă, Dosar 2 / 1805.

Arhiva S.C.P.F., fond S.O.C.G., vol. 139, f. 357, 358.

Arhiva S.C.P.F., fond S.R.C., *Moldova*, vol. IV, foile 8-18.

Arhiva S.C.P.F., fond S.R.C., *Moldova*, vol. XII, f. 546.

La langue roumaine dans la communauté catholique Valea Seacă du département de Bacău

Valea Seacă c'est une localité qui fait partie du group des communautés catholiques de Bacău. Ici on parle le roumain et aussi une langue maternelle d'origine hongroise. Chaque langue est utilisée alternativement en fonction du contexte sociale. Ce fait crée un contexte linguistique problématique. Notre étude essayera de tracer le contour de la ligne idéale des faits linguistiques de la langue roumaine parlée par cette communauté, en mettant l'accent sur les particularités produites par le bilinguisme.

*Universitatea din Bacău
România*